

Bærekraftige selskaper

Institutt for privatrett er vertsinstitutt for prosjektet «Sustainable Companies - how to make companies contribute effectively to mitigation of climate change» (2010-2014). Prosjektet har fått midler fra Forskningsrådet i 2010-2013, og har nå i 2014 en del avsluttende oppfølgingsaktiviteter. Dette prosjektet er det største eksternfinansierte prosjektet i forskergruppen «Selskaper, markeder, samfunn og miljø», som er et av fakultetets ti satsingsområder. Prosjektet har hatt et prosjektteam på over 40 partnere, fra til sammen 27 forskjellige land – fra de fleste store regioner i verden.

Med «Sustainable Companies» («Bærekraftige selskaper») mener vi selskaper som fullt ut integrerer klima- og andre miljøhensyn i sin kjernevirksomhet. Dette betyr ikke at vi ignorerer de to andre dimensjonene av bærekraftig utvikling. Tvert imot ser vi at selskaper som integrerer miljøhensyn ofte også er gode på å integrere menneskerettigheter og andre grunnleggende sosiale hensyn. Og like viktig: skal vi ha en god økonomisk utvikling fremover, trenger vi et næringsliv som har langsiktig profitt som mål – og på lang sikt er det de selskapene som internaliserer miljø- og sosiale hensyn som har de beste forretningsmuligheter. Det vil også på sikt gi næringslivet et bedre handlingsrom, fordi selskapers internalisering av eksternaliteter reduserer behovet for detaljregulering fra myndighetenes side.

Vårt prosjekt har med dette utgangspunktet hatt som mål å finne ut hvordan klima- og miljøhensyn kan integreres bedre i beslutningsprosesser i selskapene, slik at næringslivet bidrar til oppnåelsen av samfunnsålet om bærekraftig utvikling. Prosjektet har fokusert på aksjeselskapet (AS og ASA) og på reduksjon av klimagassutslipp.

Det stadig økende alvoret i rapportene fra FNs klimapanel viser at bedre internalisering av klimahensyn handler om å ivareta vårt felles globale eksistensgrunnlag, avgjørende for økonomi, samfunn, nåværende og fremtidige generasjoner. FNs klimapanel har tidligere understreket at det finnes et stort urealisert potensial for at næringslivet kan redusere klimagassutslipp betydelig med eksisterende teknologi, men at det er barrierer som hindrer at dette gjøres. En hovedoppgave i vårt prosjekt har dermed vært å finne ut om det er barrierer, eller urealiserte potensial, i selve den rettslige infrastrukturen for vår viktige næringslivsform: aksjeselskapet.

Selskapsrettslige barrierer og muligheter

Vi har foretatt en dyptpløyende komparativ analyse av aksjeselskapsrettens muligheter og begrensninger. Selv om det selvfølgelig er noen nasjonale nyanser, er et hovedfunn at handlingsrommet for omlegging til bærekraftige selskaper er til dels overraskende stort. Det er en myte at selskaper og deres styre er forpliktet til å maksimere profitt for aksjonærene. Styret har plikt til å ivareta selskapets interesse, inkludert aksjonærenes interesse, og selvfølgelig søke profitt. Det er imidlertid ingenting i noen av de landene vi har undersøkt, inkludert Norge, som underbygger at styret har en lovpålagt plikt å maksimere profitten for aksjonærene uavhengig av andre berørte interesser. Det er heller ingen lovpålagt plikt å søke kortsiktig profitt fremfor langsiktig; tvert imot er ofte lovens intensjon nettopp at verdier skal skapes på lang sikt (selv om noen forretningsprosjekter selvfølgelig etter sitt innhold er og skal være av kortsiktig art). Ofte fremgår dette ikke uttrykkelig av aksjelovene, noe som har gitt rom for utvikling av en myte om aksjonærenes ubetingede rett til profittmaksimering, en sosial norm som vi på engelsk kaller «shareholder primacy». Denne sosiale

normen om prioritering av aksjonærinteresser langt ut over det loven legger opp til, gjør at handlingsrommet som styrene har til å legge om til en mer bærekraftig forretningsstrategi ofte ikke utnyttes, ikke en gang der det er opplagt i selskapets egen økonomiske interesse. Det fører til et press på selskapene, spesielt de børsnoterte, for kortsiktig profittmaksimering for aksjonærene (med smitteeffekt over på de ikke-børsnoterte). Dette er skadelig også for aksjonærene med langsiktige avkastningskrav, slik som pensjonsfond, og for selskapene selv.

Et annet viktig funn er at mangelfull konsernregulering er problematisk. Selskapsrettslig består konsernene av enkeltelskaper, hvor hvert datterselskaps styre skal ivareta sitt eget selskaps interesse, inkludert, men ikke begrenset til, aksjonærens (morselskapets) interesse. Det har utviklet seg en kultur i praksis hvor konsernledelsen styrer konsernet ut over det loven legger opp til, ofte uten at det motsvares av et ansvar for morselskapet hvis det går galt. Vi har identifisert internasjonale tendenser i retning av flere rettsaker mot morselskaper i internasjonale forhold, og ser hvordan dette også skaper en rettsusikkerhet for selskapene.

Et tredje viktig funn er at miljørapporteringskravene er utilstrekkelige etter sin intensjon om å bidra til bedre internalisering av miljøeksternaliteter. Mangelfull eller ikke-eksisterende håndheving og kontroll av miljø- og annen CSR-rapportering åpner for omfattende grønnvasking, og gjør det lite rasjonelt for de selskapene som tar dette på alvor å rapportere åpent og fullstendig. Denne ubalansen er en del av bildet hvor det i dag ofte ikke er de selskapene som ønsker å jobbe langsiktig og for å oppnå bærekraftig som har konkurransefordelen.

Reform for å støtte opp om bærekraftige selskaper

For å gi de bærekraftige selskapene konkurransefordeler, og for å oppmuntre flere selskaper til å bli bærekraftige, ser vi at en reform av den rettslige infrastrukturen er et nødvendig bidrag. Dette bør gjøres på en måte som gir selskapene mest mulig handlingsrom, slik at hvert selskap kan realisere sitt eget potensial for å bli et bærekraftig selskap. Selv om prosjektet har hatt integrering av klima- og miljøhensyn i fokus, ser vi at en reform av den rettslige infrastrukturen bør støtte opp under bærekraft i alle tre dimensjoner: miljømessig, sosialt og økonomisk. Vi arbeider nå i 2014 med å konkretisere dette nærmere, for norske forhold og på EU-plan.

En reform bør inneholde en redefinering av selskapers formål og styrets rolle i aksjelovgivningen. Dette vil også bidra til å gi innhold til nåværende CSR-rapporteringskrav og til implementering av de som nå kommer fra EU. Det bør også støttes opp av reformer på andre områder, slik som reglene om offentlige anskaffelser.

Staten som majoritetsaksjonær: handlingsrom og ansvar

Spesielt for norske forhold har vi analysert statens rolle som majoritetsaksjonær i vår miljø- og klimakontekst. Hovedfunn her er at staten har plikt til å ivareta miljøhensyn i sin rolle som majoritetsaksjonær, og at hverken selskapsretten eller EØS-retten forhindrer dette, selv om det setter visse grenser som utøvelsen av majoritetsaksjonærmyndigheten må skje innenfor.

Beate Sjøfjell